

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه قرآن و حدیث
پریس تهران

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه

مبانی فقهی عملیات استشهادی و انتحاری از دیدگاه شیعه و وهابیت

استاد راهنما

دکتر مرتضی چیت ساریان

دانشجو

مونا سالاریان

ماه و سال دفاع

بهمن ۱۳۹۲

«تمام حقوق این اثر متعلق به دانشگاه قرآن و حدیث است.»

تقدیم

تقدیم به پروردگارم

تقدیم به خدمت آستان بقیه ا... أعظم امام زمان عجل الله فرجه

تقدیم به شهیدان هشت سال دفاع تحمیلی و خصوصاً به شهیدان عملیات استشهادی در تمام نقاط جهان و به این امید که ما هم به توفیق شهادت نایل آییم.

و تقدیم به همسر دلسوز و بسیار مهربانم به خاطر صبر و فداکاری و همراهی‌های بی‌اندازه‌اش و از خداوند برایشان توفیق اجر و پاداش بسیار مسألت دارم به این امید که حضور پربرکتشان همیشه مایه دلگرمی و نشاط و گرمابخش خانواده‌یمان باشد.

سپاسگزاری

با تشکر و قدردانی از استاد ارجمند جناب آقای حجت الاسلام و المسلمین دکتر چیت سزایان استاد راهنما و مشاور پایان نامه که راهنمایی‌های راه گشایشان، همواره شامل حال من در این پژوهش بوده است. همچنین با قدردانی از استاد و دوست عزیزم سرکار خانم حمیده گوشه دهقی و سایر اساتید و دوستانی که در نگارش این پایان نامه مرا یاری نمودند.

چکیده

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ آیه مبارکه ۶۹ سوره عنکبوت.

عملیات استشهدادی به شکل امروزی پدیده‌ای نوظهور در مقابل دشمن می‌باشد که با وسایل کشتار مدرن و جدید صورت می‌گیرد که در گذشته به این نحو نبوده است.

در این عملیات اهداف عالی‌ای چون ایثار و گذشت و فداکاری و جانفشانی برای رهایی از ظلم و ستم دشمن وجود دارد به گونه‌ای که هر عقل و مکتبی بر این اهداف صحه می‌گذارد و آن را تأیید می‌کند. علی‌رغم جنبه‌های مقاومتی و استقامتی مثبت و با ارزش این عملیات در مقابل ظلم و تجاوز دشمن، شاهد این هستیم که در جوامع امروزی، علی‌الخصوص جوامع غربی این عملیات استشهدادی را زیر سؤال برده‌اند به همین منظور باعث شده برچسب‌هایی ناروا به اسلام و مسلمین وارد کنند. از طرفی برخی مخالفان نیز با خلط بحث استشهداد با انتحار و خودکشی و ارائه‌ی فتاوی‌ی در خصوص حرمت این حرکت به نوعی آب در آسیاب دشمن ریخته‌اند.

در این تحقیق در صدد برآمدیم که مبانی فقهی این عملیات در شیعه و ادله‌ای که وهابیت برای جواز این عملیات را مطرح کرده‌اند را بیان کنیم و به بررسی آرای علمای شیعه و وهابی در خصوص تفکیک مبانی استشهداد و انتحار و نیز نظر آن‌ها در مورد شاخصه‌ها و ویژگی و تحلیل و آثار و پیامد این عملیات پرداخته شود، تا این عملیات ایثار گرانه، فداکارانه و شرافتمندانه را از بسیاری از تهمت‌ها و برچسب‌های ناروا پاک کنیم، تا دچار دسیسه، حربه اسلام علیه اسلام که دشمنان دین و مذهب در صدد آن هستند نشویم.

کلید واژه‌ها: استشهدادی، انتحاری، جهاد، دفاع مشروع، شهید.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱
۱-۱ کلیات	۲
۱-۱-۱ بیان مسأله تحقیق	۲
۱-۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق	۳
۱-۱-۳ سؤالات تحقیق	۳
۱-۱-۴ فرضیات تحقیق	۴
۱-۱-۵ پیشینه‌ی تحقیق	۴
۱-۱-۵-۱ پیشینه‌ی عملیات استشهدادی	۴
۱-۱-۵-۲ پیشینه‌ی عملیات انتحاری	۵
۱-۱-۵-۳ پیشینه‌ی دفاع مشروع	۷
۲-۱ مفهوم شناسی عملیات استشهدادی و سایر مفاهیم مرتبط با آن	۸
۲-۱-۱ مفهوم شناسی عملیات استشهدادی	۸
۲-۱-۲-۱ معنای لغوی عملیات استشهدادی	۸
۲-۱-۲-۲ معنای اصطلاحی عملیات استشهدادی	۸
۲-۱-۲-۲-۱ معنای اصطلاحی عملیات استشهدادی از دیدگاه شیعه	۹
۲-۱-۲-۲-۲ معنای اصطلاحی عملیات استشهدادی از دیدگاه وهابیت	۱۰
۲-۱-۲-۲-۳ معنای اصطلاحی عملیات استشهدادی و معنای اصطلاحی عام و خاص	۱۰
۲-۲-۱ مفهوم شناسی عملیات انتحاری	۱۱
۲-۲-۲-۱ معنای لغوی عملیات انتحاری	۱۱
۲-۲-۲-۲ معنای اصطلاحی عملیات انتحاری	۱۱
۲-۲-۲-۲-۱ معنای اصطلاحی عملیات انتحاری از دیدگاه شیعه	۱۱
۲-۲-۲-۲-۲ معنای اصطلاحی عملیات انتحاری از دیدگاه وهابیت	۱۲

- ۱-۲-۳ مفهوم شناسی جهاد ۱۲
- ۱-۳-۲-۱ معنای لغوی جهاد ۱۲
- ۲-۳-۲-۱ معنای اصطلاحی جهاد ۱۳
- ۱-۲-۳-۲-۱ معنای اصطلاحی جهاد از دیدگاه شیعه ۱۳
- ۲-۲-۳-۲-۱ معنای اصطلاحی جهاد از دیدگاه وهابیت ۱۳
- ۴-۲-۱ مفهوم شناسی شهید ۱۴
- ۱-۴-۲-۱ معنای لغوی شهید ۱۴
- ۲-۴-۲-۱ معنای اصطلاحی شهید از دیدگاه شیعه ۱۴
- ۳-۴-۲-۱ معنای اصطلاحی شهید از دیدگاه وهابیت ۱۶
- ۵-۲-۱ مفهوم شناسی دفاع مشروع ۱۶
- ۱-۵-۲-۱ معنای لغوی دفاع مشروع ۱۶
- ۲-۵-۲-۱ معنای اصطلاحی دفاع مشروع از دیدگاه شیعه ۱۶
- ۳-۵-۲-۱ معنای اصطلاحی دفاع مشروع از دیدگاه وهابیت ۱۸
- ۱۹..... فصل دوم: عملیات استشهادی و انتحاری از دیدگاه تشیع
- ۱-۲ وجوب دفاع ۲۰
- ۱-۱-۲ منابع دفاع مشروع ۲۱
- ۱-۱-۱-۲ آیات ۲۱
- ۲-۱-۱-۲ روایات ۲۲
- ۳-۱-۱-۲ عقل ۲۳
- ۴-۱-۱-۲ اجماع ۲۳
- ۵-۱-۱-۲ نظر علما در مورد دفاع مشروع ۲۳
- ۲-۱-۲ خصوصیت و ضوابط دفاع مشروع ۲۶
- ۲-۲ دفاع استشهادی ۲۷
- ۱-۲-۲ ارکان عملیات استشهادی از دیدگاه شیعه ۳۰

- ۳-۲ میان‌ی فقهی عملیات استشهادی از منظر شیعه ۳۱
- ۳-۲ ۱-۳ آیات قرآن ۳۱
- ۳-۲ ۲-۳ روایات ۳۷
- ۳-۲ ۳-۳ سیره پیامبر ﷺ و اولیای خدا ۴۳
- ۳-۲ ۴-۳ دلیل عقلی ۴۷
- ۳-۲ ۵-۳ اصول و قواعدی که فقها با استناد به آن‌ها فتاوی در مورد مشروعیت عملیات استشهادی ذکر کرده‌اند ۴۷
- ۴-۲ ۴-۳ شرایط عملیات استشهادی ۵۶
- ۵-۲ ۵-۳ فتاوی فقها معاصر اسلام درباره مشروعیت عملیات استشهادی ۵۸
- ۶-۲ ۶-۳ آثار و پیامد عملیات استشهادی ۶۳
- ۷-۲ ۷-۳ انتحار (خودکشی) ۶۵
- ۷-۲ ۱-۷ انواع و علل خودکشی و دگرکشی (عمل انتحاری) ۶۹
- ۷-۲ ۲-۷ علل انتحار ۷۰
- ۷-۲ ۳-۷ ابزار انتحار ۷۱
- ۸-۲ ۸-۳ ادله حرمت انتحار ۷۱
- ۸-۲ ۱-۸ حرمت انتحار از دیدگاه قرآن ۷۱
- ۸-۲ ۲-۸ حرمت انتحار از دیدگاه روایات ۷۳
- ۸-۲ ۳-۸ حرمت انتحار از دیدگاه عقل ۷۴
- ۸-۲ ۴-۸ حرمت انتحار از دیدگاه فقها ۷۵
- ۹-۲ ۹-۳ مؤلفه‌های عملیات انتحاری ۷۶
- ۱۰-۲ ۱۰-۳ تحلیل حملات انتحاری ۷۷
- ۱۱-۲ ۱۱-۳ تفاوت‌های بنیادین میان عملیات استشهادی با عملیات انتحاری ۸۰
- ۱۱-۲ ۱-۱۱ فتاوی علما در مورد تفاوت عملیات استشهادی با انتحاری ۸۲

- ۱۲-۲ شبهات عملیات استشهادی از دیدگاه شیعه ۸۳
- فصل سوم: عملیات استشهادی و انتحاری از دیدگاه وهابیت ۸۷
- ۱-۳ وهابیت ۸۸
- ۱-۱-۳ خاستگاه وهابیت ۹۰
- ۲-۱-۳ مؤلفه‌های اصلی فرقه‌ی وهابیت ۹۲
- ۳-۱-۳ کهن‌ترین الگوی وهابیت (۳۲۹- ۲۵۲ق) ۹۳
- ۴-۱-۳ ابن تیمیه حنبلی پیشرو علمای وهابی ۹۶
- ۵-۱-۳ محمد بن عبد الوهاب رئیس مذهب وهابی ۹۷
- ۲-۳ ارکان اصلی برای ایجاد عملیات استشهادی ۹۹
- ۳-۳ نظر کلی علمای وهابی نسبت به عملیات استشهادی با توجه به هجوم انفرادی شخص علیه دشمن (انغماس) ۱۰۶
- ۴-۳ اثبات قیاس جلی بین به دل دشمن زدن با گوشت و خون و به دل دشمن زدن با دشمن به وسیله مین و مواد منفجره ۱۰۷
- ۵-۳ ادله‌ای که علمای وهابیت برای جواز عملیات استشهادی به آن استناد کردند ۱۰۹
- ۱-۵-۳ ادله قرآنی ۱۰۹
- ۲-۵-۳ ادله از سنت ۱۱۴
- ۳-۵-۳ اقوال صحابه ۱۱۶
- ۴-۵-۳ دلیل قیاس ۱۲۰
- ۱-۴-۵-۳ ارکان قیاس ۱۲۱
- ۵-۵-۳ ادله‌هایی که قبل از دین اسلام پیش آمده ۱۲۲
- ۶-۳ دیدگاه علمای وهابیت در خصوص عملیات استشهادی ۱۲۴
- ۷-۳ علل انگیزه‌های عملیات استشهادی از نظر علمای وهابیت ۱۳۹
- ۸-۳ انتحار از دیدگاه وهابیت ۱۴۰

۱۴۱	۳-۸-۱ انواع انتحار.....
۱۴۲	۳-۸-۲ افعالی که شبیه انتحار است ولی در حکم انتحار نیست.....
۱۴۴	۳-۸-۳ آثار مترتب بر انتحار.....
۱۴۴	۳-۸-۴ آثار تدفین منتحر.....
۱۴۵	۳-۹ شبهات عملیات استشهادی از دیدگاه وهابیت.....
۱۴۷	نتایج.....
۱۴۹	فهرست منابع.....
۱۴۹	منابع فارسی.....
۱۵۰	منابع عربی.....
۱۵۵	مقالات.....
۱۵۶	سایت‌ها.....

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

۱-۱ کلیات

۱-۱-۱ بیان مسأله تحقیق

با توجه به عملیات استشهادی و انتحاری در سال‌های اخیر در کشورهای منطقه و جنگال‌هایی که جوامع غربی در این راستا پیاده کردند و مسلمانان را حامیان تروریسم معرفی می‌کنند، به نظر می‌رسد این موضوع نیازمند به بحث و بررسی بیشتری باشد. بنابراین زوایای مختلف مسأله از جمله اینکه آیا استشهاد نوعی خودکشی نیست و اینکه آیا مجوز شرعی در این عملیات وجود دارد و یا اینکه این عملیات شامل ادله جهاد می‌شود یا نه و سؤالاتی دیگر در این زمینه مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد.

مسلماً هیچ انسان آزاده‌ای حاضر نیست که خانه‌اش را به اشغال دیگران در بیاورد و خود و نوامیس و فرزندانش مورد ضرب و شتم دشمن واقع و از خانه و کاشانه‌ی شان بیرون رانده شوند. قطعاً تلاش خواهد نمود از تمام راه‌های ممکن سعی در رفع اشغال نماید. اگر راه‌های مسالمت آمیز ممکن باشد از آن طریق و اگر گفتگو جوابگو نبود راه نبرد با متجاوزان را بر می‌گزیند. در این راه ممکن است علاوه بر آنکه خود کشته شود باعث مرگ دیگری نیز بشود.

از طرفی در طول تاریخ نیز حربه‌ی مذهب علیه مذهب پیوسته دستمایه دشمنان اسلام و قرآن بوده است. هر جا قتل و غارت، جنایت و ارباب و استفاده از سلاح‌های مرگبار، با مقاومت ملتی مواجه شده است، متوسل به این حربه می‌شوند تا به این طریق به تحریف عقاید و تخریب روان ملت و تضعیف وحدت و در هم شکستن استقامت مردم بپردازند. یکی از ترفندهای دشمنان اسلام برای ایجاد شبهه و تردید در بین مسلمانان،

به ویژه برای مقابله با عملیات حماسی و افتخار آفرین شهادت طلبانه و مخدوش کردن این حرکت الهی سوء استفاده از همین حربه است. آن‌ها با توجّه به حرمت انتحار و ممنوعیت ترور در دین مبین اسلام و قبح این اعمال در نزد مسلمین، با انتحاری یا تروریستی خواندن عملیات شهادت طلبانه و انتشار این اکاذیب از طریق رسانه‌های تبلیغاتی و شبکه‌های ماهواره‌ای به ویژه در بعضی از کشورهای عربی از حربه مذهب علیه مذهب استفاده می‌کنند.

در حقیقت عملیات استشهادی آخرین راه حل آزادگان برای رساندن فریاد خود به گوش جهانیان و مقابله به مثل کشتار روز افزون زنان و فرزندان خود و ایجاد محیط ناامن برای اشغالگران است. این راهی است که نه تنها اسلام از باب "الضرورات تبيح المحظورات" جایز و مشروع می‌داند بلکه عقلای جهان نیز آن را روا می‌دانند. این تحقیق درصدد است به بررسی عملیات استشهادی با استناد به مبانی فقهی بپردازد و به پاره‌ای از شبهاتی که در این زمینه مطرح می‌شود پاسخ گوید و با تبیین زوایای مختلف این مسأله نشان دهد که عملیات شهادت طلبانه همان شیوهی جدیدی از قیام شهادت طلبانه امام حسین علیه السلام و یارانشان در کربلاست، امام حسین علیه السلام و یاران با وفایشان با علم و آگاهی از اینکه در برابر دشمن به طور حتم شهید خواهند شد و با هدف دفاع از دین و راه و روش رسول خدا صلی الله علیه و آله و مبارزه با ظلم و بی‌عدالتی و تسلط افراد نالایقی که صلاحیت رهبری جامعه اسلامی را نداشته‌اند، ایستادند و جان خود را فدا کردند.

۱-۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجّه به اهداف شریعت و دین که اساس آن بر صلح و آرامش است این امور کارها علی‌الظاهر محلّ نظم عمومی و صلح و آرامش است و شاید تجاوز محسوب شود. حال مبانی فقهی این عملیات را، چگونه توجیه می‌کند؟ تشخیص ضرورت این عملیات با کیست؟ و آیا در مواقع ضرورت نیاز به این عملیات است یا اینکه در هر شرایطی باید با دشمنان اسلام برخورد شود و در چه صورتی انجام این عملیات نامشروع است؟ هدف از این تحقیق پاسخ‌گویی به این سؤالات است.

۱-۱-۳ سؤالات تحقیق

سؤالات اصلی:

۱- آیا ادله جهاد شامل عملیات استشهادی می‌شود؟

۲- حکم شرعی عملیات استشهادی از منظر شیعه چیست؟

۳- حکم شرعی عملیات استشهادی از منظر وهابیت چیست؟

سؤالات فرعی:

۱- تفاوت عملیات انتحاری و استشهادی از دیدگاه تشیع چیست؟

۲- تفاوت عملیات انتحاری و استشهادی از دیدگاه وهابیت چیست؟

۳- چه شبهاتی در مورد عملیات استشهادی از منظر شیعه و وهابیت مطرح می‌شود و پاسخ آن‌ها چیست؟

۱-۱-۴ فرضیات تحقیق

۱- عملیات استشهادی نوعی خودکشی است و خودکشی حرام است.

۲- این عملیات نوعی تفسیر به رأی و اجتهاد شخصی است.

۳- اجتهاد در مقابل نص است.

۱-۱-۵ پیشینه‌ی تحقیق

از صدر تاریخ، تا کنون ترور و مقابله با دشمن وجود داشته است، تا به این طریق به نوعی افراد از عقاید و کیان خود دفاع کنند، عملیات استشهادی و انتحاری یک شیوه ابزار دفاعی است، که در طول تاریخ مجاهدین مسلمان و غیر مسلمان علیه دشمنان متجاوز و اشغالگر به کار گرفته‌اند. در این راستا عده‌ای از فقهای معاصر شیعه و اهل سنت این نوع عملیات را مصداقی از جهاد دفاعی دانسته و آن را مشروع می‌دانند.

۱-۱-۵-۱ پیشینه‌ی عملیات استشهادی

عملیات استشهادی واژه‌ای است که امروزه در سطح بین الملل به عنوان یک ابزار و شیوه‌ی دفاعی شناخته شده است. امروزه این عمل از دید عده‌ای از علمای مذهبی، سیاسیون، حقوقدانان و عامه مردم مورد انتقاد قرار گرفته است و تبلیغات رسانه‌های ارتباط جمعی غرب نیز که آن را معادل عمل انتحاری معرفی می‌کنند، بر این فکر دامن زده است که این اقدام خود نوعی عمل انتحاری است که مورد نفرت عمومی است و اسلام آن را نهی کرده و در حقیقت نوعی از تروریسم است.

این عمل نوعی ابزار و روش دفاعی است که عده‌ای از مجاهدین برای جلوگیری از نفوذ دشمنان و اشغالگران استفاده می‌کنند. دفاع در برابر دشمن امری طبیعی و عقلانی است که مورد تأیید تمامی فرق و

مسلك‌های حقوقی است و حضرت باریتعالی نیز به همین دلیل به هر موجود زنده‌ای ابزار دفاعی داده است، انسان نیز از این مسأله مستثنی نبوده و به فراخور حال و مکان از شیوه‌های دفاعی مختلف استفاده کرده و می‌کند.

تاریخ صدر اسلام و جنگ‌های مسلمین با کفار و مشرکین مملو از رشادت‌ها و مجاهدت‌های مجاهدان راه خداست. پیامبر ﷺ آنان را به گونه‌ای تربیت کرد که برای رسیدن به منزلت خاص شهیدان سر از پا نمی‌شناختند. سخن پیامبر ﷺ که «فَوْقَ كُلِّ ذِي بَرٍّ بِرٌّ حَتَّى يُقْتَلَ الرَّجُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِذَا قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَيْسَ فَوْقَهُ بَرٌّ»^۱ در عمق جان مسلمانان رسوخ کرده بود هنگامی که رسول خدا ﷺ در آستانه اولین جنگ مسلمانان با مشرکان مکه در جنگ بدر از آنان نظر خواهی کرد سعد بن معاذ از بزرگان انصار اظهار داشت «ای رسول خدا ﷺ ما به تو ایمان آورده و تصدیقت کردیم، اکنون نیز دنبال تو، آماده فرمان توئیم، به خدا سوگند اگر به دریا بزنی ما هم پشت سر تو در دریا فرو خواهیم رفت.»^۲

در سیره و زندگی اولیای الهی بخصوص سالار شهیدان حضرت امام حسین علیه السلام و یارانش، نمونه‌هایی از اعمال شهادت طلبانه به چشم می‌خورد، که از برجسته‌ترین آن‌ها صحنه‌ی حماسی و عظیم روز عاشورا است که در تاریخ به ثبت رسیده است.

نمونه‌هایی از این دست از عملیات‌ها بسیار اتفاق افتاده است که برای پرهیز از اطاله سخن از گفتن آن‌ها اجتناب می‌کنیم.

۱-۱-۵-۲ پیشینه‌ی عملیات انتحاری

آنچه از کتب تاریخی بدست آمده بیانگر این است که این مسأله ریشه‌ی تاریخی دارد که در هر دوره‌ای بنا بر ملاک و معیار این اقدامات انجام شده است. یکی از مشهورترین این اقدامات و گروه‌ها به حرکت اسماعیلیان (حشاشین) به رهبری حسن صباح بر می‌گردد. او از جمله افرادی بود که یاران خود را با تشویق و ترغیب به بهشت، به عمل انتحاری تهییج می‌کرد. این گونه اعمال در دوره‌های مختلف تاریخی ادامه داشته است، ولی شاید بتوان از جمله بزرگ‌ترین نمونه‌های معاصر آن، به عملیات انتحاری ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در آمریکا اشاره کرد، اگر چه درباره علل و عوامل و نحوه وقوع آن صحبت‌های فراوانی وجود دارد و شواهد حکایت از دسیسه‌های

۱. ری شهری محمد محمدی، میزان الحکمه، چاپ دوم، قم: دار الحدیث، ۱۳۷۹ش، ج ۶، ص ۲۸۷۲؛ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۳۴۸.

۲. واقدی، محمد، المغازی، نشر دانش اسلامی، ۵۱۴۰۵ق، ج ۱، ص ۴۸.

پشت پرده خبر می‌دهد، ولی آنچه که اینجا اهمیت پیدا می‌کند تلقی عمومی مردم جهان از این واقعه به عنوان یک عملیات انتحاری است.

در این اقدام ۱۹ نفر مهاجم با به کنترل در آوردن چهار فروند هواپیما مسافر بری، دو برج مرکز تجارت جهانی را منهدم و به موجب آن ۲۹۷۳ انسان را به قتل رساندند. نیز می‌توان به حملات انتحاری متروی شهر لندن انگلستان و حملات انتحاری که در زمان ما در شهرهای عراق و افغانستان انجام می‌شود، اشاره کرد. در کشور خودمان آنچه که سازمان مجاهدین خلق (منافقین) بر سلسله عملیات‌های انتحاری خود علیه اهداف دولتی و شهروندان ایرانی در طول سی سال گذشته انجام داده و آنچه که بعضی از مسلمانان افراطی اهل سنت علیه برادران هم کیش خود و یا شیعیان در عراق و سایر کشورها انجام می‌دهند. خلاصه اینکه در همه ادوار گذشته تا کنون چنین اقداماتی وجود داشته و همیشه پیرامون آن بحث‌ها و نظرات گوناگونی از لحاظ مسایل فقهی، حقوقی، سیاسی، نظامی و حتی جامعه‌شناختی مطرح بوده است.

دیدگاه شریعت پیرامون عمل انتحاری به معنی خودکشی به همراه دیگر کشتی است و طبق ادله‌ای که از آیات و روایات آورده شد، انتحار و خودکشی از دیدگاه قرآن مطلقاً حرام است و کشتن دیگران نیز که اکیداً منع شده، شامل این حکم شده همانطور که قرآن صریحاً قتل نفس را تحریم کرده، چنان‌که در آیه شریفه آمده است:

«آنان انسانی را که خداوند ریختن خونش را حرام شمرده - جز به حق - نمی‌کشند.»^۱

و در جای دیگر آمده

«کسی که فرد مؤمنی را از روی عمد بکشد کیفر او دوزخ است و جاودانه در آن می‌ماند و

خداوند بر او خشم می‌گیرد و او را از رحمت خود محروم می‌سازد و برای او عذاب بزرگی

آماده می‌کند.»^۲

و آیات دیگر نیز مؤید همین معنا است.^۳ احادیث بسیاری نیز به این معنا درباره خودکشی و دیگر کشتی به

دست ما رسیده و این امر بین تمام مذاهب مشترک بوده است.

۱. فرقان / ۶۸.

۲. نساء / آیه ۹۳.

۳. مائده / ۳۲؛ انعام / ۱۵۱.

مکتب اسلام با توجّه به دستوراتی که پیرامون جهاد دارد و توصیه‌هایی که در این ارتباط کرده خود مؤید این معناست که شریعت اسلام برای حقوق انسان‌ها و حق آزادی و حیات آن‌ها احترام ویژه‌ای قایل است. چنانکه کشتن زنان و اطفال را حتی در میدان جنگ منع کرده است و مثله کردن را از اعمال جاهلی دانسته و به شکل تام نهدی کرده و در جای دیگر کشتن اسیر و آزار رساندن به او را منع کرده است. بنابراین مسلم است که عمل انتحاری عموماً علیه انسان‌های بی‌گناه بوده و همان خودکشی بدون جهت شرعی است و ادله حرمت قتل نفس کاملاً بر آن سازگار و منطبق است.

۱-۱-۵-۳ پیشینه‌ی دفاع مشروع

دفاع از خویش از سرشت آدمی سرچشمه می‌گیرد و در تاریخ جوامع بشری کمتر جامعه‌ای را می‌توان یافت که دفاع در برابر تجاوز غیر عادلانه را به گونه‌ای مجاز ندانسته باشد، باید بدانیم که این اصل از کهن‌ترین دوران‌ها، مورد پذیرش یونانی‌ها، بابلی‌ها، روس‌ها، هندی‌ها و... بوده است و یکی از اصول حقوق طبیعی در نظر گرفته می‌شود. این روند تا قرون وسطی ادامه داشته ولی از آن به بعد تحت تعالیم مسیحیت، دفاع از خود مشروعیتش را از دست داد و مرتکب آن مستحق کیفر شناخته شد که باید طلب عفو می‌کرد. این وضع تا قبل از اواخر قرن هجده، قوانین فرانسه، آلمان، بلژیک و غیره عمل دفاع مشروع را، رافع مسؤولیت کیفری شمردند. ولی در اسلام از همان آغاز دفاع مشروع نه تنها رافع مسؤولیت بلکه فاقد وصف مجرمانه و فراتر از آن یک تکلیف شرعی شناخته شد ولی آنچه که مبنای این قاعده قرار گرفت در میان نظرات مطرح در حقوق موضوعه، نظریه نفع اجتماعی مقبول‌ترین نظریه معرفی شده، و از نظر فقه اسلامی نیز، مصلحت ذاتی دفاع و مفسده تهاجم غیر مشروع مبنای نظریه مشروعیت دفاع از خود شناخته شده است.

۱-۲ مفهوم شناسی عملیات استشهادهی و سایر مفاهیم مرتبط با آن

عملیات استشهادهی یک جریان نو ظهور است که در چند دهه گذشته بسیار مطرح شده و چون لازم دانستیم از خط این مبحث با دیگر مباحثی چون انتحاری ممانعت کنیم در صدد برآمدیم دیگر مفاهیم چون جهاد و شهید و دفاع و انتحار را نیز مطرح کنیم.

۱-۲-۱ مفهوم شناسی عملیات استشهادهی

برای تبیین مفهوم عملیات استشهادهی در اینجا لازم است که پس از بیان معنای لغوی، دیدگاه شیعه و وهابیت را در رابطه با معنای اصطلاحی عملیات استشهادهی مطرح شود.

۱-۱-۲-۱ معنای لغوی عملیات استشهادهی

معنی این کلمه در لغت عبارت است از گواهی خواستن، کسی را به شهادت خواندن، کشته شدن در راه خدا،^۱ در این متن معنای سوم مراد است. استشهد در لغت به معنی شاهد آوری، شهادت، مرگ قهرمانانه است.^۲ و آن معنا که در این بحث مد نظر است همان دو معنای آخر است.

«عملیات شهادت طلبانه» ترجمه فارسی «عملیات استشهادهی» است کلمه‌ی استشهد از باب استفعال طلب چیزی نمودن به دو معنی به کار رفته است یکی شهادت خواستن، به شهادت طلبیدن، گواهی خواستن و شاهد آوردن از قول کسی در گفته و نوشته‌ی خود است که این معنی بیشتر در مسایل حقوقی و امور روزمره استعمال می‌شود و دیگر، مفهوم ماورایی و متعالی است به معنی داوطلب شدن، برای نیل به اهدافی مشروع و آرمانی در این معنی «استشهد» تحقق حدیث شریف «مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا» است که هم قطع تعلقات مادی و ذبح منیت‌ها و هم گزینش بهترین نوع مرگ را شامل می‌شود.

۱-۲-۲ معنای اصطلاحی عملیات استشهادهی

عملیات استشهادهی که ما در صدد بحث و بیان جواز مشروعیت آن هستیم صورت جدیدی از مقاومت و مقابله در برابر دشمن است که با وسایل کشتار جدید صورت می‌گیرد و به نوعی شامل هم عملیات تهاجمی و هم دفاعی می‌شود که قبلاً هیچ شناختی در مورد این وسایل نبوده است. برای مثال در این عملیات شخص مجاهد چمدان

۱. صفی پور، عبد الرحیم، منتهی الارب فی لغة العرب، تهران: انتشارات کتابخانه سنایی، بی تا، ج ۱ و ۲، ص ۶۲۲.

۲. آذرنوش، آذرتاش، فرهنگ معاصر عربی - فارسی، تهران: نشر نی، ذیل استشهد.

یا اتومبیلش را از مواد منفجره پر می‌کند و یا مواد منفجره را به بدن خودش می‌بندد پس به دل تجمعات دشمن وارد می‌شود که این تجمعات شامل جمعیت داخل در اتوبوس یا قطار یا هواپیما یا همایش یا اجلاس نیز می‌باشد و از این طریق به دشمن خسارت وارد می‌کنند.

۱-۲-۱-۲-۱ معنای اصطلاحی عملیات استشهادی از دیدگاه شیعه

از عبارت عملیات استشهادی، مفهوم زیر اراده می‌شود. «روش جدیدی برای مقاومت و رویارویی با دشمن که با وسایل و ابزار جدید کشنده، که در گذشته معمول و معروف نبوده، انجام می‌شود، و مجری، آن یقین یا ظن غالب دارد که خودش نیز در جریان عملیات به شهادت می‌رسد.»^۱
در لغت نامه دهخدا چنین آمده است:

«شهادت یافتن یعنی کشته شدن در راه حق، شهید گشتن در راه حقیقت، اگر کشته شوم

رواست در طاعت خداوند خویش شهادت یابم.»^۲

سید جواد ورعی:

«عملیات شهادت طلبانه به اقدامی اطلاق می‌شود که شخص با قصد قربت و با علم به

شهادت و با هدف ضربه زدن به دشمن به انجام آن مبادرت می‌ورزد و در این بین کشته

می‌شود.»^۳

عملیات استشهادی به اقدامی گفته می‌شود که رزمنده با قصد قربت و با هدف ضربه زدن به دشمن

خود را در معرض مرگ قرار می‌دهد و در این راه کشته می‌شود.»^۴

بعضی عملیات استشهادی را اینگونه بیان داشته‌اند: عملیات استشهادی به معنای عام آن، به اقدامی

اطلاق می‌شود که شخص با قصد قربت و با علم به شهادت و با هدف ضربه زدن به دشمن، به انجام دادن

آن مبادرت می‌ورزد و در این راه کشته می‌شود.»^۵

۱. هایل تکروری، نواف، *العملیات الاستشهادیه فی المیزان الفقهاء*، چاپ دوم، دمشق: دار الفکر، ۱۹۹۷م، ص ۳۵.

۲. دهخدا، علی اکبر، *لغتنامه دهخدا*، تهران: موسسه لغتنامه دهخدا، ۱۳۳۸ش، ج ۹، ص ۱۲۸۶۵ از تاریخ بیهقی چاپ ادیب ص ۳۵۰.

۳. ورعی، سید جواد، «مبانی فقهی عملیات شهادت طلبانه»، نشریه حکومت اسلامی، سال هشتم، شماره ۲۷، بهار ۱۳۸۲، ص ۳۱۲.

۴. آخوندی، مصطفی، *جهاد عزت و سربلندی بصیرت دفاعی*، قم: زمزم هدایت، ۱۳۸۴ش، ص ۶۷.

۵. ورعی، سید جواد، پیشین، ص ۳۱۹.